

Polemika

Evelyn Viertel¹: Okvir kvalifikacija: Između suštine i ideologije²

Nacionalni okviri kvalifikacija kao referentni okvir za obrazovne sisteme tema su diskusije u mnogim zemljama. Ovaj članak se bavi pitanjem koji ciljevi mogu biti ostvareni kroz nacionalne okvire kvalifikacija. S jedne strane oni služe kao okvir za uvođenje reda u različite sisteme kvalifikacije, a s druge propagiraju se kao idealna osnova za reformu stručnog obrazovanja i sistema visokoškolskog obrazovanja. Ipak, kvalitet obrazovnih procesa ne bi trebalo da bude redukovana na nacionalne okvire kvalifikacija.

Najpre da se posvetimo nekim definicijama: Kvalifikacija ovde predstavlja završeno obrazovanje sa proverljivim rezultatima, odnosno kompetencijama, na osnovu kojeg se stiču određena prava. Sistem kvalifikacija obuhvata jedan manje ili više strukturiran niz kvalifikacija, koje u jednoj zemlji mogu da postoje prilično nezavisno jedne od drugih, npr. u oblastima stručnog i visokoškolskog obrazovanja, na sektorskom nivou ili u obrazovanju odraslih. Nacionalni okviri kvalifikacija imaju zadatak da omogućе poređenje različitih kvalifikacija i to nezavisno od toga u kojoj oblasti obrazovanja, odnosno sektoru su stečene.

Centralni deo evropskog okvira kvalifikacija čini 8 nivoa kompetencija i njihovi opisi, koji bi trebalo da posluže kao referenca za uređivanje kvalifikacija na nacionalnom nivou. Za svrstavanje kvalifikacija na neki određeni nivo odlučujuće bi trebalo da budu isključivo proverene kompetencije, a ne način na koje su stečene ili dužina trajanja obrazovanja tokom kojeg su stečene. Nivoi kompetencija dopunjuju se tako što se izrađuju osnove i definišu procesi za: garanciju kvaliteta, vrednovanje, savetovanje i ključne kompetencije.

¹ Evelyn Viertel je saradnica Evropske fondacije za obuku (ETF). Evropska fondacija za obuku je agencija Evropske unije čiji je cilj pomoć u procesu reforme stručnog obrazovanja i obuke u zemljama Centralne i Istočne Evrope, Zajednici nezavisnih država (ZND) i Mongoliji, kao i određenim mediteranskim zemljama.

² Članak je preveden i preštampan iz časopisa SVEB-a (Schweizerischer Verband für Weiterbildung SVEB): Education Permanente 2011-1, uz dozvolu autora i redakcije.

Šanse

Toliko o teorijskom pristupu. Stvaranje i uvođenje nacionalnog okvira kvalifikacija otvorilo je brojne šanse, ali su se pojavila i kompleksna pitanja na koja nije jednostavno odgovoriti. Primera radi, nemački stručnjaci upućuju na neke mogućnosti za rešavanja problema kao što su: nedovoljna prohodnost između pojedinačnih sektora obrazovanja, nedovoljno priznavanje neformalno stečenih kompetencija, kao i razvijanje programa usavršavanja koji su aktuelni. Pored toga, postoji mogućnost za podizanje značaja stručnog obrazovanja u zemljama sa dualnim sistemom, u poređenju sa zemljama u kojima je on još uvek veoma oslonjen na škole ili na visokoškolske institucije.

Kompetencije i merljivost

Jedan od važnih preduslova za postizanje transparentnosti i mogućnosti za upoređivanje stečenih diploma su kvalifikacije bazirane na kompetencijama i njihova merljivost, što podrazumeva izuzetno veliki obim posla za njihovu izradu. Svako obrazovanje i stručno usavršavanje mora pri samom formulisanju da bude orijentisano na kompetencije, a stečene kompetencije moraju da budu proverene i dokazane od nezavisnih tela. Iz ovog proizilaze nedoumice i teorijska pitanja orijentisana na merljivost, koji slabe jedan od ključnih stubova kvalifikacija: Da li zaista treba i da li mogu sve bitne kompetencije, kao što su npr. inovativne sposobnosti i kreativnost, multidisciplinarno razmišljanje i delovanje, informacione kompetencije i samostalno učenje, kao i socijalne kompetencije – da budu validno empirijski merene? Da li to znači da u najgorem slučaju duže, sveobuhvatno i na lični razvoj orijentisano obrazovanje ima manju vrednost od kratkog oblika obrazovanja ograničenog na funkcionalne, merljive kompetencije? Da li zaista nastava usmerena na merljive kompetencije treba da ima prednost nad sadržajima i procesima učenja? Ukoliko se pristup problemu svede na kvalifikacije, postoji opasnost da se kompetencije shvate samo kao problem formulisanja odgovarajućih indikatora i skaliranja, a da kvalitativni aspekti sticanja kompetencija budu dobrim delom zanemareni. Pored toga, imajući u vidu uloženi trud, postavlja se pitanje smisla i izvodljivosti obuhvatanja i poređenja svih kvalifikacija iz oblasti stručnog obrazovanja i usavršavanja.

Analiza i svrstavanje

Drugi preduslov je otvorena analiza i svrstavanje kvalifikacija, što znači spremnost za proveru pojedinačnih slučajeva, a ne automatsko izjednačavanje pojedinih

obrazovnih celina sa određenim nivoima kompetencija. Npr. ako jedna agencija u susjednoj zemlji Evropske unije u 2006. godini gotovo celokupne visokoškolske kvalifikacije u okviru samo tri meseca pretvori u bečelor ili master i dodeli ih nivoima kompetencija, ne formulišući pri tom odgovarajuće kompetencije i ne stvarajući preduslove za njihovo stručno proveravanje, može doći do velike sumnje u ozbiljnost ove inicijative. Takođe je moguće da dođe do sumnje u stečene kompetencije i nivoe kompetencija u zemljama u kojima partneri iz prakse nisu uključeni u njihovo formulisanje i merenje, gde teorija nije dovoljno povezana sa učenjem iz praktičnih iskustava i gde se na ispitima proverava prevashodno znanje umesto veština. S druge strane, ovi aspekti su preduslovi za veću transparentnost i međunarodnu uporedivost stečenih kompetencija. Komparativne studije koje određene kvalifikacije u jednoj zemlji direktno porede sa kvalifikacijama u drugoj, pokazuju se kao mnogo validnije.

Problemi

Samo postojanje okvira kvalifikacija neće dovesti do željenih rezultata ukoliko on ne bude ispunjen kvalitetnim i vrednim sadržajima, usmerenim ka sticanju veština kroz procese učenja u stručnim školama i visokoškolskim institucijama, koji treba da budu vođeni od kompetentnih stručnjaka. Nažalost, u diskusiji o okviru kvalifikacija na evropskom nivou ovim aspektima se ne poklanja dovoljno pažnje. Kvalitet u obrazovanju zavisi od kompleksnih faktora kao što su: finansije, oprema, nastavni kadar, didaktički pristupi, praktična nastava itd. Postavlja se dakle pitanje: Da li instrument zvani okvir kvalifikacija ne sugerise rešavanje problema na pogrešnom mestu?

U pojedinim partnerskim zemljama sa kojima ETF saraduje izgradnja nacionalnog okvira kvalifikacija se propagira kao osnova za reformu sistema srednjeg stručnog i visokoškolskog obrazovanja. Sa tim je često povezan pristup po kome prioritet imaju formulisanje i merenje rezultata učenja ili „learning outcomes“, dok se zapostavljaju „learning inputs“ i „learning processes“. U zemljama u kojima se kurikulumi tradicionalno centralizovano kreiraju, nacionalni okvir kvalifikacija ne predstavlja sredstvo dovoljno za stvaranje kvalitetnog stručnog ili visokoškolskog obrazovanja. Prilikom reformi sistema stručnog i visokoškolskog obrazovanja u partnerskim zemljama u prvom planu bi trebalo da budu teme kao što su: prilagođavanje ciljeva obrazovanja i usavršavanja odraslih, kao i kurikuluma, zahtevima tržišta rada, stručno usavršavanje nastavnika, razvoj škola i približavanje procesa učenja privredi. Posebnu pažnju treba posvetiti saradnji sa socijalnim partnerima na svim nivoima i u svim pomenutim oblastima. Rad na

kvalifikacijama i njihovo svrstavanje u nacionalni okvir kvalifikacija, kao i njihovo merenje od strane nezavisnih tela mogu da budu važni, ali ne treba da dovedu do zapostavljanja ostalih važnih elemenata reformi.

Rezime

Da li je nacionalni okvir kvalifikacija stvarno vredan ovolike diskusije? Moglo bi se reći da nacionalne debate za stvaranje nacionalnog okvira kvalifikacija mogu da budu podsticaj za promene kao što su povećanje transparentnosti kvalifikacija, bolja propustljivost obrazovnog sistema, priznavanje neformalno stečenih znanja i veština, kao i podsticaj za stvaranje programa stručnog usvršavanja baziranih na kompetencijama.

Kritiku zaslužuje i jednostrana debata na evropskom nivou. Ona je daleko od toga da zahteve u vezi sa današnjim obrazovanjem razmatra u kontekstu novog usmerenja privrede i društva ka održivosti i da predloži određene sugestije vezane za reformu obrazovnog sistema. Diskusija na tu temu mogla bi da dovede do spoznaje da proces učenja unapred definisan prema merljivim kompetencijama ima samo ograničenu vrednost i da kompetencijama nastavnika, procesima učenja, kao i razvoju škola u lokalnim zajednicama mora da bude dat veći značaj. Čini se dakle da je primereno na evropskom nivou ponovo generalno razmotriti složeni koncept kvaliteta opšteg obrazovanja, a posebno stručnog, i ne redukovati ta pitanja na nacionalne okvire kvalifikacija.

Nivo EQF ³	Okvir kvalifikacija za oblast visokog obrazovanja u Evropi	Znanja	Veštine	Kompetencije ⁴
1.		– osnovno opšte znanje	–osnovne veštine potrebne da bi se uradili jednostavni zadaci	– rad ili učenje pod neposrednim nadzorom u strukturnom kontekstu
2.		–osnovno činjenično znanje u oblasti rada ili nauke	– osnovne kognitivne i praktične veštine potrebne za korišćenje relevantnih informacija da bi se uradili zadaci i rešili rutinski problemi, koristeći jednostavna pravila i alate	– rad ili učenje pod nadzorom uz određenu samostalnost
3.		– znanje činjenica, principa, procesa i opštih koncepata u oblasti rada ili nauke	– niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za izvršavanje zadataka i rešavanje problema izborom i primenom osnovnih metoda, alata, materijala i informacija	– preuzimanje odgovornosti za završetak zadatka u radu ili učenju –prilagodavanje sopstvenog ophođenja okolnostima u rešavanju problema
4.		– činjenično i teoretsko znanje u širem kontekstu unutar oblasti rada ili nauke	– niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za dobijanje rešenja specifičnih problema u oblasti rada ili nauke	– samostalno upravljanje u okviru uputstava u kontekstu radnih ili naučnih aktivnosti koji je obično predvidiv, ali se može promeniti –nadgledanje rutinskog rada drugih, preuzimanje nekih odgovornosti za evaluaciju i poboljšanje aktivnosti rada ili nauke
5.	Programi kratkih studija	–sveobuhvatno specijalizovano, činjenično i teoretsko znanje unutar oblasti rada ili nauke i svest o granicama tog znanja	– sveobuhvatni niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za razvijanje kreativnih rešenja apstraktnih problema	– korišćenje upravljačkih sposobnosti i nadgledanje u kontekstu radnih i naučnih aktivnosti kada postoje nepredvidive promene – procena i razvoj sopstvenog učinka i učinka drugih

Nivo EQF ³	Okvir kvalifikacija za oblast visokog obrazovanja u Evropi	Znanja	Veštine	Kompetencije ⁴
6.	prvi ciklus studija (bečelor)	– napredno znanje oblasti rada ili nauke, uključujući kritičko razumevanje teorija i principa	– napredne veštine, uz prikaz vrhunskog poznavanja materije i inovativnosti, potrebnih za rešavanje složenih i nepredvidivih problema u specijalizovanoj oblasti rada ili nauke	– izvođenje složenih tehničkih ili profesionalnih aktivnosti ili projekata, preuzimajući odgovornost za proces odlučivanja u nepredvidivim kontekstima rada ili nauke – preuzimanje odgovornosti za upravljanje profesionalnim razvojem pojedinaca i grupa
7	drugi ciklus studija (master)	– visoko specijalizovano znanje, koje može biti od najvećeg značaja u oblasti rada ili nauke, kao osnova za originalno razmišljanje – kritička svesnost predmeta znanja u odnosnoj oblasti i na granici između različitih oblasti	– specijalizovane veštine rešavanja problema potrebnih u istraživanju i/ili inovativnosti, s ciljem razvoja novog znanja i procedura i integrisanja znanja iz različitih oblasti	– izvođenje i menjanje konteksta rada ili nauke koji su složeni, nepredvidivi i zahtevaju nove strateške pristupe – preuzimanje odgovornosti za doprinos profesionalnom znanju i praksi i/ili za procenu strateškog učinka timova
8.	treći ciklus studija (doktorske studije)	– znanje na najnaprednijoj granici oblasti rada ili nauke i na granici između oblasti	– najnaprednije i najspećijalizovanije veštine i tehnike, uključujući sintezu i evaluaciju, potrebne za rešavanje kritičkih problema u istraživanju i/ili inovativnosti i za proširivanje i redefinisavanje postojećeg znanja ili profesionalne prakse	– prikazivanje suštinskog autoriteta, inovativnosti, samostalnosti, naučnog i profesionalnog integriteta i održive predanosti razvoju novih ideja ili procesa koji su na vrhu konteksta rada ili nauke, uključujući i istraživanje

³ EQF – Evropski okvir kvalifikacija. Prim. prev.

⁴ Prevod znanja, veština i kompetencija preuzet od Centra za obrazovne politike, vidi: <http://www.cep.edu.rs/sistem-obrazovanja-u-srbiji/okvir-kvalifikacija>. Prim. prev.